

Journal of Environmental Studies

Vol. 46, No. 1, Spring 2020

Journal Homepage: <u>www.Jes.ut.ac.ir</u> Print ISSN: 1025-8620 Online ISSN 2345-6922

A Structural Analysis of the Effective Components on Resilient Space (Case Study: Tabriz Historic Bazaar Complex)

Raheleh Abdollahi¹, Islam Karami^{1*}, Ahad Nejad Ebrahimi², Leila Rahimi³

1 Department of Architecture, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran.

2 Faculty of Architecture and Urbanism, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran

3 Department of Architecture, Faculty of Civil engineering, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

DOI: <u>10.22059/JES.2020.299460.1007988</u>

Abstract

Nowadays, spaces designed without considering context are vulnerable against change. So research into how contextual components and spatial capabilities influence the continuity of spatial vitality has shaped central issue of study, which conducted using a combined research method with data collection tools through a questionnaire, observation, and documentary studies. Based on the results, bazaar status in terms of resilience is at a favorable level, and there is a significant relationship between contextual components and spatial capabilities with spatial resilience, and the most significant effect of contextualism on resilience is through spatial capabilities. Thus, the indirect effect of contextualism is more significant than its direct effect. Environmental and cultural context and adaptive and reactive capabilities have the most impact, and physical context and flexible capability have the least impact. Therefore, the contextual space, over time can be achieved to resilience by maintaining its cohesion and through improving capabilities and resilience strategies to cope with disruptions, and continued its physical, functional, and semantic vitality.

Keywords: contextualism, spatial capabilities, resilience, Tabriz Historic Bazaar, path analysis

Document Type Research Paper

Received May 31, 2019

Accepted March 5, 2020

Journal of Environmental Studies

24

Vol. 46, No. 1, Spring 2020

Expanded Abstract Introduction

The term resilience has been investigated for decades in a wide range of studies in order to describe how different types of systems and environments respond to unexpected shocks, mostly addressing the subject of sudden disturbances such as natural disasters and their effects on the systems. However, limited studies have been examined the effect of slow disturbances. It is worth noting that in today's societies, the resilience of built environments has an active role in a city's resilience, and the life of each city depends on the life of different spaces and environments located in it. In fact, the spatial dimension of resilience is a new subject in the field of architecture which indicates the continued vitality of spaces over time against gradual and slow disturbances. Today, the spaces that are constructed without reading the context and suitable response to it are vulnerable to shocks and changes, and lose their efficiency quickly. In this regard, attention to spatial features and capabilities, although contributing to resilience to change, is not sufficient by itself to examine the subject; hence, the harmony of space with the context and utilizing the components of context are of utmost importance and contextualist approach can lead to valuable results in this field. Therefore, the purpose of the research is to identify effective components with an emphasis on contextualist approach. For this purpose, the historic bazaars of Iran have been determined as the identifiable spaces for exploration, and the historic bazaar of Tabriz was chosen specifically as the case study. It is important to evaluate this bazaar due to its special cultural, social, and economic role as well as its high culturalreligious value in people's mental structure and the need to protect the country's cultural and architectural heritage as the largest covered bazaar. Thus, this research seeks to answer the following questions:

- 1. What is the level of resilience of Tabriz historic bazaar from the perspective of contextualist approach?
- 2. Which components and indicators play an effective role in achieving this resilience, relying on this approach?

Materials and Methods

This is a case study that contains the basic theory to guide the research process. In this research, contextualist approach was used as the basic theory to formulate the research method. This research employed a combination of quantitative and qualitative methods that have been performed with the aim of identifying and searching for the factors of resilient spaces.

From the theoretical aspect, in the first step, the different views and theories related to contextualist approach were obtained by meta-analysis method and the physical, historical, environmental and socio-cultural components of context on which there was a scientific consensus were also extracted. Contextualism is an approach that is formed by paying attention to the set of physical and nonphysical values in an environment. Considering these components and coordinating with the context will lead to the continuity of values; longevity of vitality and high adaptability of spaces; and thus the resilience against change and evolution over time. The present study, in the physical context investigated the integration and coherence of structure, function, and also vision. The cultural context was dealt with the conformity with religion, values, beliefs, meaning and also the association of the spatial organization with Iranian lifestyles. In the historical context, the use of historical types of architecture, relationship with the traditions and visual and collective memories and in the environmental context, the adaptation to weather conditions such as environmental comfort, climatic adaptation and respect for environmental capacity were considered. Then, in the second step, by analyzing and discussing resilience issues from the perspective of adaptive resilience approach, the characteristics of adaptability and reactivity as effective strategies in the resilience of spaces were extracted. By analyzing the spatial dimension of resilience, two characteristics of flexibility and variability were deduced as decisive capabilities for resilience of systems aimed at understanding and proving the research problem. Based on the foregoing, in this study, four capabilities were defined representing the resilience of spaces.

In adaptive capability, the ability to adapt to variables and new conditions were considered. In reactive capability was investigated the coping strategies or in other words, spontaneous resilience of users.

A Structural Analysis of the Effective...

Raheleh Abdollahi., et al

25

Indicators of these two capabilities are reconfiguration, reorientation; growth, local attractiveness, access, attribute interaction, interaction of components and features, experience and awareness, programmed and spontaneous reaction, self-organization, and social system diversity. Based on the findings of the previous studies, some indicators have been introduced to measure flexibility which include polyvalence, fluidity, diversity, the flexible of institutions and networks in decision-making and problem solving, the sense of belonging, and optimal fit mass into space. Considering the theorists' views on the indices of change of patterns and processes, the spatial-temporal activity chain, trusted partnerships, social networking, and users' ability to modify structures to measure the capability of spatial variability were discussed in this study. As a result, theoretical framework was accomplished by extracting the components of context and spatial capabilities based on the findings of the studies.

From the operational aspect, the components of context as an independent variable, spatial capabilities as a mediating variable, spatial resilience as a dependent variable and individual factors as a controlling factor were considered in this research. In order to collect data, library study and field methods were used. Quantitative data collection tool was a questionnaire based on the research variables and demographic characteristics of the respondents with 69 items to evaluate the views of the clients of Tabriz historic bazaar and the tools for collecting qualitative data included direct observation and documentary studies on environmental variables. The target population of this study was selected by Cochran sampling with 95% confidence level constituting 357 individuals. Cronbach's alpha coefficient was used to estimate the reliability of the questionnaire. The obtained value was 0.899; accordingly, the research tool can be considered appropriate and the results reliable.

Quantitative data analysis was carried out through mean test, structural analysis and multivariate linear regression and using SPSS and LISREL software. In order to explain the present situation, prioritize and rank the components and indices, t-test and box plot diagram were employed. Path analysis was employed to find out the relationships between the variables and their direct and indirect effects. Regression analysis was also used aimed at investigating the relationship between the indicators and variables. Inductive reasoning strategy was employed to analyze the qualitative data. Finally, by comparing the results of quantitative and qualitative data, the indicators of spatial capabilities and contextual components affecting resilience were analyzed and categorized.

Discussion of Results

In line with the purpose of the research, the findings showed that among the individual factors, three factors of age, level of education and economic status affect the level of contextualism. According to the results of the mean test, the resilience of the historic bazaar of Tabriz is at an optimal level based on the spatial capabilities and contextual components, and the historical context and flexible capability are at their best. The results of structural and regression analyses indicate that there is a significant relationship between all variables of the research. According to the results of path analysis, all the governing relationships in the structural model are significant. In this regard, in contextual variable, the highest path coefficient belongs to socio-cultural and climatic-environmental component (0.70). The lowest path coefficient belongs to physical component (0.52). In the spatial capabilities variable, the adaptive and reactive components have the highest path coefficient (0.77). Therefore, there is a direct and significant relationship between the capabilities of space and the components of context with spatial resilience. And the most significant effect of contextualism on resilience is through spatial capabilities; thus, the indirect effect of contextualism on resilience is more significant than its direct effect. So, the environmental and cultural contexts and the adaptive and reactive capabilities of space

A comparative study and analysis of the quantitative and qualitative findings of the present study showed that the contextual space of Tabriz bazaar has been able to maintain its coherence in the perceptual, semantic, visual, functional and structural components over a long period of time, without losing its identity against the disorders, and continue its physical, functional and semantic vitality. The operational findings on the capabilities of the resilient space are in agreement with the theoretical findings. In addition to the indicators in the theoretical findings, other indicators were identified as effective factors in the continuity of vitality in this study, such as increasing new units, physical

Journal of Environmental Studies

26

Vol. 46, No. 1, Spring 2020

permeability (multiplicity of accesses), network communications of space, social security, the planned strategy of global bazaar registration and its effect on increasing users' presence, and multifunctional space. Therefore, using the capabilities of space, the contextual space can survive over a period of time without losing its identity by maintaining performance.

Conclusion

In this research, first the relevant and effective factors of context were identified and then the spatial capabilities influencing the subject were extracted from the adaptive perspective and spatial dimension of resilience. The theoretical framework of the research was also investigated. In the sample, the mentioned factors were tested quantitatively and qualitatively. The results of the questionnaire and field and documentary studies showed that the resilience of Tabriz historic bazaar is at a good level, and the historical context and flexible ability are at their best. There is a direct and significant relationship between the contextual components and spatial capabilities with resilient space. The most significant effect of contextual components on spatial resilience is through spatial capabilities. The conclusion to be drawn is that the indirect effect of contextualism on resilience is more significant than its direct effect. The environmental and cultural context and the adaptability and reactivity of space, and the physical context and flexibility of space have the most and least impact, respectively. Therefore, the physical, cultural, historical and environmental components of context as the primary and the most influential factors on the continuity of spatial vitality, and the capabilities of adaptability, reactivity, variability and flexibility of space as inherent potentials or resilience strategies and mediating factors of resilient bazaar are considered important.

Therefore, the contextual space over time can lead to the continuity of spatial vitality by maintaining its semantic, perceptual, visual, functional, and structural coherence. Also, achieving resilience which reflects the continuity of life, is the result of increasing the capacity of space to deal with crises which is provided by factors such as the capabilities of adaptability, reactivity, variability, and flexibility of space to improve the existing conditions.

To put its short, the components of context, in conjunction with the spatial capabilities, leads to the resilience of space. However, the purpose of this research was to identify the causes and not to design strategies within the scope of this research and developing it requires further research. It can be concluded that considering the conditions of the context and these capabilities over time can be a good step towards improving the status of resilient space. One of the achievements of this research was to present the factors that promote the spatial resilience which can lead to a new method of designing spaces and assessing the strategies of resilience to promote urban resilience.

محيطشناسي، دورة ٤۶، شمارة ١، بهار ١٣٩٩، صفحة ٢٣–٤٨

تحلیل ساختاری اثرات مؤلفههای مؤثر بر فضای تابآور (مورد پژوهی: بازار تاریخی تبریز)

راحله عبدالہی'، اسلام کرمی ۲* ، احد نژاد ابراھیمی^۳، لیلا *ر*حیمی^٤

۱ گروه معماری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران ۲ گروه معماری. واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی. اردبیل. ایران ۳ دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران. ۶ گروه معماری دانشکده عمران، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۱۲/۱۵

تا*ر*یخ وصول مقاله: ۱ • /۷ • /۱۳۹۸

چکیدہ

امروزه فضاهایی که بدون در نظرگیری زمینه طراحی شدهاند، در مواجهه با تحولات آسیبپذیر بوده و کارایی خود را سریع از دست میدهند. در این میان ویژگیهای فضایی هرچند به تابآوری کمک میکند؛ اما به تنهایی کافی نبوده و همخوانی فضا با زمینه بیشترین اهمیت را دارد. لذا با هدف تحلیل چگونگی اثرگذاری مؤلفههای زمینه و قابلیتهای فضایی در تداوم حیات بازار تاریخی تبریز، مطالعهٔ حاضر بهروش تحقیق ترکیبی با ابزار گردآوری اطلاعات از طریق پرسشامه، مشاهده و سندکاوی انجام گرفت. براساس نتایج تطبیقی دادههای کمی-کیفی وضعیت تابآوری بازار در حد مطلوبی قرار دارد و بین مؤلفههای زمینهای و قابلیتهای فضایی با تابآوری فضایی رابطهٔ معناداری برقرار است که بیشترین اثرگذاری زمینهگرایی بر تابآوری با میانجی قابلیتهای فضایی مورت گرفته، بنابراین اثر غیرمستقیم آن بیشتر است. زمینهٔ زیستمحیطی و فرهنگی و قابلیت تطبیق دری و واکنش پذیری فضا دارای بیشترین تأثیر و زمینهٔ کالبدی و قابلیت انعطاف پذیری دارای کمترین تأثیر هستند. لذا فضای زمینه گرا در طی زمان از طریق حفظ انسجام و پیوستگی خود و به واسطهٔ ظرفیت مقابلهٔ آن در برابر اختلالات از طریح از هایی دارد از راهبردها میتواند با حفظ هویت تاب بیاورد و به حیات کالبدی و عملکردی خود ادامه دهد.

كليدواژه ها: بازار تاريخی تبريز، تاب آوری، تحليل مسير، قابليتهای فضايی، مؤلفههای زمينهای.

۱. سرأغاز

واژهٔ تابآوری بهمدت چندیندهه، اکثراً برای توضیح نحوهٔ واکنش انواع مختلف سیستمها بـه شـوکهـای غیرمنتظـره انتشاریافته (Singleton et al., 2016) و بیشتر ایـن آتار، در

زمینه اختلالات ناگهانی مانند فاجعهٔ طبیعی و تـأثیرات آن بر جوامع به بررسی موضوع پرداختـهانـد، در حـالی کـه مطالعات کمی وجود دارد که تأثیر اختلالات آهسـته را بـر جـوامع انسـانی بررسـی کـرده اسـت بهویژه بـا تـوجه بـه

Email: Architect_ik@yahoo.com DOI: <u>10.22059/JES.2020.299460.1007988</u> DOR: <u>20.1001.1.10258620.1399.46.1.2.1</u>

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری معماری خانم راحله عبدالهی با عنوان «ارزیابی مؤلفههای زمینهگرای مؤثر بر تاب آوری بازار تاریخی تبریز» با راهنمایی آقایان دکتر اسلام کرمی و دکتر احد نژادابراهیمی و مشاورهٔ خانم دکتر لیلا رحیمی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل است.

* نویسنده مسئول:

محيط شاسي ۲٨ دورهٔ ٤۶ ♦ شمارهٔ ۱ ♦ بهار ۱۳۹۹

۲. پیشینه تحقیق

Karrholm و همک_اران (۲۰۱۴) در بررسی ت_اب آوری فضای مراکز خردهفروشی در شهر مالمو سوئیس با استفاده از روش توصيفى-تحليلي و از طريق بحث توپولوژي فضایی، فضاهای تاب آور را فضایی انعطاف پذیر یا بهعبارتی چندظرفیتی و سیال معرفی کردند. قرایمی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی درباره شاخص های سنجش تاب آوری مکانی خضایی شهری با رویکرد تحلیل محتوا؛ براساس مؤلفه های سازمان فضایی شهر چهار شاخص تنوع، ارتباط یا اتصال، افزونگی و استحکام را در دو الگوی ساختاری و عملکردی، برای سنجش تاب آوری مکانی-فضایی شهری پیشنهاد کردهاند. رازقی و همکاران (۱۳۹۶) در مطالعهٔ تابآوری کالبدی و عملکردی بازار تاریخی تهران با استفاده از روش تاریخی تفسیری در قالب تحلیل كمى-كيفى برمبناي سه معيار كالبدي (سلامت، كيفيت فرم و منظر تاریخی و میزان مداخلات) و دو معیار عملکردی (پویایی و تابآوری) به ارزیابی بازار تاریخی تهران به لحاظ تاب آوری در دو بعد کالبدی و عملکردی به موضوع پرداختهاند و به این نتیجه رسیدهاند که بازار تاریخی تهران دارای حالت ها و پراکندگی های زیادی از نظر کیفیت کالبدی و عملکردی است. همچنین رازقی و همکاران (۱۳۹۴) در سنجش نگرش بازاریان نسبت به تاب آوری ارزشهای تاریخی-فرهنگی در حفاظت از بازارتاریخی تهران با رویکرد استنتاجی مبتنی بر نگرش سنجی از جامعه بومی مهمترین علل نقصان تابآوری کالبدی و عملکردی بازار تاریخی تهران را کاهش میزان تعلق خاطر در بازاریان، کاهش میزان مشارکت بازاریان در فرایند مرمت، کاهش گرایش به تداوم حفاظت از آداب، کههش رضایتمندی بازاریان در مناطقی با کالبد فاقد مداخله و افزایش گرایش به نوسازی شناسایی و معرفی کردهاند.

۳. مبانی نظری تحقیق
۳-۱. رویکرد زمینه گرایی و مؤلفه های آن
زمینه به سایت، محیط اطراف، مکان یا یک وضعیت
فیزیکی و زمانی اطلاق می شود (Aitchison, 2012:193) و

اختلالات مردمشناسي كه كمتر بهوضوح مشخص شدهاند (Wilson et al., 2018:373). از اینرو نکتهٔ درخور توجه این است که در جوامع امروزی، تاب آوری محیط های ساختهشده نقش فعًالي در تابآوري شهرها دارند و حيات هر شهر وابسته به حیات فضاهای مختلف واقع در آن است. در این راستا برخی فضاهایی که با استفاده از خوانش متن ساخته شدهاند با گذشت زمان بهرغم تغییر و تحولات تدريجي كماكان با حفظ هويت به حيات خود ادامه داده و با تغییرات انطباق یافتهاند. ولی در مقابل برخی فضاهای معاصر در برابر شوک،ها آسیب پذیر بوده و به مرور نقش و کارکردشان کمرنگ شده و کاربران این گونه فضاها در برابر تنشها تاب نیاورده و به ترک محل منجر اقدام کردهاند که این امر نیاز به بهره گیری از مؤلفههای زمینهای در مرحله طراحی را می طلبد. لـذا ابعـاد زمینـهای مؤثر بر تداوم حیات فضاها در پژوهش حاضر بررسی شده است. زمینهگرایی بـهعنـوان رویکـردی کـه بـه دنبـال دوام حیات فضاها در گذر زمان است، رویکرد تحقیق انتخاب شده است. از ایمنرو هدف پژوهش حاضر شناسایی ویژگیهای فضایی مؤثر بر تابآوری با اتکا بر زمینهگرایی به مثابه رویکرد اصلی پژوهش موردنظر است. در ایس راستا برای بررسی، بازارهای تاریخی ایران بهعنوان یکی از فضاهای هویت آفرین که طی دورهها برای پاسخگویی به نیازهای روز با وجود تنشرها به بهترین شکل ما بهازای کالبدی نیازها را متجسم میسازد و حیات شهری را تـداوم می بخشد، برای واکاوی انتخاب شده و بهطور خاص، بازار تاريخي تبريز، نمونهٔ موردپژوهي انتخاب شده است. بـراين مبنا تحقیق در پی پاسخ به این سؤالها است: ۱. میزان تابآوری فضای بازار تاریخی تبریز از منظر رویکرد زمینه گرایی در چه سطحی قرار دارد؟ و ۲. با اتکا به ایس رویکرد، چه مؤلفهها و شاخص هایی با چه میزان در تحقّق ایس تاب آوری نقش مؤثری ایف میکنند؟ موشکافی مؤلفههای تأثیرگذار بر تابآوری فضای نمونه میتواند در بررسی تاب آوری فضاهای دیگر و طراحی فضاهای جدید تابآور با الگوبرداری از مفاهیم اصیل آن قابل تعمیم باشد.

سيزگن اصطلاح زمينه را به عنوان پيش زمينه، محيط، چارچوب، بستر یا موقعیتی که دربرگیرندهٔ یک عمل یا یک شرایط است تعریف کرده است (Cizgen,2012:9). در واقع زمینه مجموعهای از شرایط مطرح است که رویـدادی را در برمیگیرد. بهباور هنری هوپرید ((۱۹۱۵م.) مدرنیت. بدون در نظر گرفتن زمینههای فرهنگی، تاریخی و فیزیکے فضا، ساختمان هایی را به صورت پیش فرض در فضا تعبیه کرده که نه تنها پیوندی با محیط زمینه ندارد، بلکه با افراد کاربر و حتی گذرا نیز ارتباطی برقرار نکرده است (سهیلی، Colin Rowe .(۵۵ :۱۳۹۳ و ۱۹۸۷) نیے: شهر را بهعنوان مکانی توصيف ميکنند که با آرمانهاي فرهنگی و سیاسی شهروندان در طول زمان شکل یافته است و بر این باورند که شکل فیزیکی شهر بهواسطه زمینه روانی- فرهنگی جامعه و تاریخ آن درک میشود. بـه نظـر برولین ٔ هدف معماری زمینه گرا آشنایی با روش هایی است که برای ایجاد ارتباط بصری سازگار و همگونتر میان ساختمانها مي توان از آن بهره جست (برولين ١٣٨٣: ۶). بیوکنن" (۱۹۸۸م) زمینه را در بردارنده الگوهای کـاربری و ارزش زمین، پستی بلندی و اقلیم خـرد، تـاریخ و معنـای سمبلیک و سایر واقعیتهای اجتماعی-فرهنگی میداند، از این رو زمینه گرایمی از لایه های محسوس تا لایه های نامحسوس تأثیرگذار در شهر را شامل میشود (کارمونا و همكاران، ١٣٩۴الـف). يـس مـي تـوان گفت زمينـه گرايـي مجموعهای از هویت بصری، برای برقراری ارتباط میان توسعه پیشنهادی و سیمای شهری نیست، بلکه پرداختن به نیاز بنیادیتری چون برقراری ارتباط میان توسعه و زمینه اجتماعی، عملکردی و زیستمحیطی است (کارمونا و همکاران ۱۳۹۴، ب۷۱). بهعبارتی در این نوع معماری خصوصيات كالبدى بهعنوان تنها محور اصلى زمينه گرايمي مطرح نیست بلکه اشاره به زمینه نقش بسیاری از خصوصيات خاص مانند خصوصيات بصرى نمادين، فیزیکی، فرهنگی، تاریخی، اجتماعی، نظری و اقتصادی را

تحلیل ساختاری اثرات مؤلفههای مؤثر بر فضای ... راحله عبداللهی و همکاران

49

مورد بحث قرار مىدهد (Aitchison, 2012: 193). پاتريک گدس مطالعات جامع در زمینه حیات اقتصادی، جغرافیایی، زمین شناسمی و بالاتر از همه تاریخ و نهادههای شهر را ضروری میداند (Geddes,1968:66-68 نقـل شـده توسط تولایی، ۱۳۸۰: ۳۷). مریل گینس^۱ (۱۹۸۹م.) نیز زمینه را تحت سه موضوع کلی الگوهای فرمی، فعالیتی و اقلیمی دستهبندی کرده است (سهیلی،۱۳۹۳: ۵۷). به نظر سایمون بل° در منظر سه حقیقت به هم پیوسته یعنی جنبه های بصری، ادراکی و تجربی در قالب فرم (بصری)، معنا (ادراکی) و عملکرد (فرایندهای بیولوژیکی و اکولوژی و تجارب انسانی) در ارتباط متقابل هستند (بل،۱۳۸۶: ۲). از طرفی رابرت ونتوری (۱۹۶۶م) نیز در مرحله طراحی و اجرای ساختمان توجه به زمینههای فرهنگی، اجتماعی، تاریخی و کالبدی و شرایط خاص سایت را تأکید کرده است (قبادیان،۱۳۸۸: ۱۰۰). کاین^۶ (۱۹۹۹م) نیز زمینه را تحت سـه زمینه بصری، زمینه فرمال و زمینه انسانی مجـزا کـرده اسـت (Cizgen, 2012: 75). اوراز، پولان و اولوکای^۷(۲۰۱۰) بیان داشتند که زمینهٔ معماری نه تنها شامل ارزش های بصری یا اقلیمی است، بلکه توسط شرایط اجتماعی و اقتصادی نیز متأثر میںشود (Uraz et al., 2010:50). تیولایی نیےز زمینه گرایمی را سازگاری با زمینه کالبدی، تاریخی و اجتماعی-فرهنگی تعریف کرده است (تولایی، ۱۳۸۰: ۴۱). در زمینهگرایی علاوه بر ویژگیهای محلی و منطقهای باید ويژگي هاي فرهنگي، اجتماعي، سياسي، تاريخي، اقليمي، آداب و رسوم و بهطورکلی ویژگے ہیای مکان طراحی نیےز مدنظر قرار گیرد (بحرینی،۱۳۹۳: ۲۷۷). مهدوینژاد و همکاران (۱۳۹۰) معتقدند هر بنایی براساس زمینههای فرهنگی، اجتماعی، تماریخی و کالبدی، اقلیمی و شرایط خاص آن محل و ساختمان، طراحبي و اجرا ميشود. بهمنظور جمعبندی نظریات پژوهشگران و استخراج مؤلفههای پراهمیت با استفاده از روش فرا تحلیل در (جدول ۱) آراء و دیدگاههای مختلف این رویکرد ارزیابی

زیستمحیطی و فرهنگی-اجتماعی که اجماعنظر علمی روی آنها وجود دارد استخراج و پذیرش شد. در ادامه به مؤلفههای استخراجی و موردیذیرش پرداخته شده است.

شده است. با تجمیع پیژوهش همای انجمام یافتمه، بمه روش فراتحلیل مؤلفه های مختلف مرتبط با موضوع مورد بمازبینی قمرار گرفتمه و در نهایمت مؤلفه همای کالبمدی، تماریخی،

جدول ۱. مؤلفههای زمینهایی برگرفته از دیدگاه پژوهشگران

اقتصادى	فرهنگی-اجتماعی	زيستمحيطى	ادراكى	فعاليتي	تاريخى	كالبدى	پژوهشگران
							آیچیسون (۲۰۱۲)
							استوارت کوهن و تام
							شوماخر(۱۹۹۷)
							آموس راپاپورت(۱۹۶۹)
							اوراز، پولان و اولوکای(۲۰۱۰)
							برنتسي برولين(۲۰۰۴)
		•					بيوكنن(١٩٨٨)
							پاتریک گدس (۱۹۶۸)
							رابرت ونتوری(۱۹۶۶)
		•	•				سایمون بل (۱۳۸۶)
							کاپن (۱۹۹۹)
		•		•			کارمونا، پانتر و چاپمن(۲۰۰۲)
							کالینرو فرد کوتر (۱۹۸۷)
		•		•			مریل گینس(۱۹۸۰)
							هنری هوپرید(۱۹۱۵)
							بحرینی (۱۳۹۳)
							تولايی(۱۳۸۰)
		•					شاهی و همکاران(۱۳۹۸)
							مهدوینژاد و همکاران(۱۳۹۰)
		•				•	هاشمپور و همکاران(۱۳۹۷)
							10 10 1.1

ماخذ: نگارندگان

بنابراین زمینهگرایی رویکردی است که از طریق توجه به مجموعه ارزشهای کالبدی و غیرکالبدی موجود محیط شکل میگیرد و به دنبال کشف زبان الگوی زمینه در ابعاد کالبدی، تاریخی، اقلیمی و فرهنگی است که در طول زمان دوام حیات فضاها را در پی خواهد داشت. در زمینه کالبدی همانطور که یوکا یوکیلتو۸ (۱۹۹۹) به سه نوع مختلف مفهوم یکپارچگی یعنی انسجام عملکردی، انسجام ساختاری، انسجام بصری تأکید کرده است (طالبیان ۱۳۸۵: ۱۹ نقل شده توسط علویزاده و همکاران۱۳۹۷: ۲۷)، یکپارچگی و انسجام (ساختاری، عملکردی، بصری)

گذشته، برای شهرسازی کنونی درسهایی عینی دارد، یکی از مباحث مرتبط به تاریخ گرایان، مبحث سنت گرایی است. سنت گرایی از سیمای شهر گذشته الهام می گیرد (تولایی، ۱۳۸۰: ۲۸). در این میان عنصر اصلی نظریه آلدو روسی ۹ را گونههای معماری تشکیل می دهد که در طول زمان ماندگارند و به عنوان بخشی از خاطره جمعی، شهر را می سازد (همان: ۴۰)، از این رو در زمینهٔ تاریخی بهره گیری از گونههای تاریخی معماری متناسب با منطقه، ارتباط با سنتها و خاطرات جمعی در مطالعه حاضر سنجش می شوند. در مؤلفهٔ فرهنگی زمینه سیزگن به نقل از کاپن زمینه انسانی را در برگیرنده هویت، معنا، ارزش های محلی،

فرهنگی و انسانی میداند (Cizgen,2012: 75) و راپاپورت نیز عقیده دارد مردم به کمک فرهنگ یعنی مجموعه ارزشها و باورها، جهانبینی و نظامهای نمادی مشترک، به محیط خود معنی میدهند و فضای خالی را به مکان تبديل مي كنند (Rapoport, 1977:6 نقل شده توسط تولايي ١٣٨٠: ٣٩). علاوه بر اين موارد توجه به شيوه زندگی و ارتباط متقابل آن با سازمان فضایی نیز بررسی شده است (شاهیزارع و همکاران،۱۳۹۸: ۴۴۰) در نتیجه در زمینه فرهنگی مؤلفههای فوق سنجیده میشوند. در مؤلفهٔ زیستمحیطی زمینه میتوان گفت، سازگاری با زيستبوم طبيعي بستر اصلي طراحي فضاي شهري پاسخده است، توجه به یکپارچگی اکولوژیکی و ریشههای اکولوژیکی از رئوس زمینهگرایی زیستمحیطی است (بهزادفر، ۱۳۸۴: ۶۷). بنابراین در زمینه زیستمحیطی، سازگاری با شرایط آبوهوایی، انطباق فرم با اقلیم و احترام به ظرفیت محیطی مدنظر واقع شده است.

۳-۲. مباحث تاب آوری

۱- دیدگاهها و رویکردهای تابآوری: تابآوری مفهوم
چند رشتهای و پیچیدهای است؛ با اینوجود، بیشتر سه
دیدگاه یا تفسیر متفاوت از مفهوم تابآوری که بین علوم
مختلف به تصویب رسیده، شناخته شده است: ۱. تفسیر یا
مختلف به تصویب رسیده، شناخته شده است: ۱. تفسیر یا
دیدگاه مهندسی تابآوری در علوم فیزیکی؛ ۲. تفسیر
اکولوژیکی تابآوری موجود در علم بیولوژیکی؛ ۳. تفسیر
اکولوژیکی تابآوری یدیرفته شده در تئوری سیستمهای
تطبیق پذیری تابآوری پذیرفته شده در تئوری سیستمهای
Barata- Simmie &Simmie &Martin,2010:28 ؛ - تفسیر
Singleton et Salgueiro and Erkip et al., 2014:108
singleton et Salgueiro and Erkip et al., 2015:12
درکل دو رویکرد یا ایده برای کاربرد مفهوم تابآوری
درکل دو رویکرد یا ایده برای کاربرد مفهوم تابآوری
درکل دو رویکرد تعادل گرا به سیستمهایی اشاره
دارد که پس از یک شوک به حالت یا وضعیت قبلی یا

تحلیل ساختاری اثر ات مؤلفههای مؤثر بر فضای ... ر احله عبداللهی و همکار ان

اشاره دارد که برای حرکت به سوی مرحله ای که در آن روابط جدید تعریف شده اند سازمان دهی مجدد انجام می دهند (Barata-Salgueiro and Erkip 2014: 108) دیدگاه مهندسی و اکولوژیکی با رویکرد نخست و دیدگاه تاب آوری تطبیق پذیر با رویکرد دوم توصیف می شود (Ozuduru et al., 2014:146).

تاب آوری مهندسی: در تاب آوری مهندسی تمرکز روی حالت تعادل واقع است که سیستم پس از بازسازی از یک شوک به آن باز خواهد گشت. این عمدتاً مفهومی ایستا است که ظرفیت بازگشت به موقعیت یا وضعیت قبلی را نشان می دهد (Barata-Salgueiro & Erkip, 2014:108) نشان می دهد (Barata-Salgueiro & Erkip, 2014:108) تاب آوری اکولوژیکی: دولگا۱۰ (۲۰۱۵) معتقد است تاب آوری اکولوژیکی، برخلاف مفهوم مهندسی مبتنی بر تعادل چندگانه است و آنچه پایه و اساس این دو دیدگاه است اعتقاد به وجود تعادل است که دردیدگاه مهندسی بازگشت به وضعیت قبلی و دردیدگاه اکولوژیکی، وضعیت جدید و بازگشت به جلو مورد توجه است (& Spaans (Waterhout, 2017:109)

تاب آوری تطبیق پذیر: این دیدگاه توسط مارتین (۲۰۱۰) به عنوان تاب آوری تطبیق پذیر شناخته شده و بر بازسازماندهی واکنش پذیر ۱۱ یا پیشگیرانه شکل و عملکرد یک سیستم تمرکز میکند تا تأثیر شوک غیر ثابت را به حداقل برساند. این تفسیر از تئوری سیستم های پیچیده Barata-Salgueiro (ی سیستم های پیچیده تطبیق پذیر استفاده کرده است (& Erkip, 2014:108; Simmie & Martin, 2010:30) سیستم های پیچیده تطبیق پذیر با رفتار خودسازماندهی و ظرفیت تطبیق پذیری که می توانند ساختارهای داخلی خود را به صورت خودانگیخته مجدد پیکربندی کنند، متمایز را به صورت خودانگیخته مجدد پیکربندی کنند، متمایز می شوند. این توانایی برمبنای تعاملات تکاملی بین کاربران Dolega & Celińska-Janowicz,) البته باید به نقش سرمایه اجتماعی در حفظ و تقویت ظرفیت تغییر پذیری و تطبیق پذیری توجه داشت

محط ثناسي ۳۲ دورهٔ ٤۶ ♦ شمارهٔ ۱ ♦ بهار ۱۳۹۹

.(Bernier & Meinzen-Dick 2014)

در میان رویکردها، علوم اجتماعی رویکرد تعادل را قبول ندارد و با دیدگاه جدیدی به موضوع تابآوری پرداخته و آن را بهعنوان فرایند تطبیقپذیری در برابر تغییرات معرفی كرده است (Fernandes & Chamusca, 2014:171;) Karroholm, 2014:122). از اینرو در فضاهای معماری نیز ایده تعادل قابل قبول نیست؛ زیرا فضاها را نمی توان سیستمی متعادل فرض کرد چرا که در مواجهه با تغییر و تحولات، هیچوقت به وضعیت قبلی خود برنمی گردند بلکه با کمک راهبرد تطبیقپذیری خود را با شرایط متغیر وفق میدهند، از اینرو با توجه به دیدگاه تطبیقپذیری، با تحلیل و مداقّه مباحث فوق، ویژگی.های تطبیق.پذیری و واکنشپذیری بهعنوان راهبردهای مؤثر در تابآوری فضاها از این قسمت مطالعات استخراج شد. قابلیت تطبیق پذیری۱۲ توانایی انجام معیارهای سازگاری را نشان میدهد بهطوری که آثار نهفته آینده را دفع کند. تعیینکننده های ظرفیت تطبیق پذیری عبارت اند از: آگاهی، توانایی و عمل(فرزادبهتاش و همکاران،۱۱۶:۱۳۹۱). در این میان دلگا و سلنیسکا به تأثیر مؤلفههای رشد و بازجهتدهی در چرخه تطبیق پذیری تأکید کردند (Dolega Celińska-Janowicz 2015 &). واكنش پذير خودانگيخته یا برنامهریزیشده سیستمها دو احتمال متمایزی هستند که در طي فرايند تطبيق پذيري ممكن است اتفاق بيفتد. قابليت واکنشی یا بهعبارتی تابآوری خودانگیخته ۱۳ (خودجوش) کاربران درون سیستم در فرایندی است که بهعنوان راهبردي واكنشي محسوب مي شود (,Erkip et al., 2014:113). برای سنجش این دو قابلیت فضایی، شاخص های اشاره شده در جدول (۲) در نمونه مورد مطالعه آزموده می شوند.

> ۲– تابآوری بعد فضایی: تحقیقات درباره ابعاد مختلف تابآوری بهطورعام از پیشتر آغاز شده و ابعاد مختلفی برای تعیین تابآوری ارائه شده که بیشتر از دیدگاه

مهندسی یا اکولوژیکی و در برابر سوانح ناگهانی تدوین شده و بهندرت در ارتباط با سوانح غیرطبیعی بررسی شده است، لذا با توجه به هدف پژوهش تنها بعد فضایی تابآوری که در برابر اختلالات آهسته به بررسی حیات سیستمها میپردازد مناسب مطالعهٔ حاضر است. تابآوری بعد فضایی تداوم حیات فضاها در طی زمان در برابر اختلالات تدریجی را مدنظر دارد. تابآوری فضایی باید در رابطه با دیگر ویژگیهای تابآوری سیستم، توانایی سیستم برای تحمل تغییرات با حفظ هویت و پتانسیل ذاتی سیستم برای تطبیقپذیری و یادگیری بررسی شود (Cumming, 2011b:22). از دیدگاه فضایی، مفهوم فضاهای تابآور به مفهوم معماری انعطافپذیر شباهت دارد. پس می توان از مفهوم چندظرفیتی هر تزبرگر پیرویکرد و تابآوری بعد فضایی را بهعنوان توانایی فضاها برای مقابله با تنوع و تغییر درحالیکه هویت خود را حفظ میکند، درنظرگرفت، بنابراین فضای تابآور، نشاندهنده امكان استفاده مختلف، تطبيقها، قابليتها و حتى پذيرفتن تغييرات با حفظ هويت است (Kärrholm et al., 2014: 122) براساس این ایده که تغییرپذیری۱۴ فضایی الگوها و فرایندها هم تأثیر میگذارد و هم توسط تابآوری سیستمهای محلی متأثر میشود براهمّیت موقعیت، ارتباط و زمینه در تابآوری تمرکز شده است .)(Cumming, 2011a:899)

از همین رو تحقیقات کامینگ تاب آوری فضایی را شامل مؤلفه هایی چون تغییر پذیری فضا، جزء جزء شدن، اتصال و مقیاس زنجیره خاص فضایی-زمانی تشخیص داده است (نقل شده توسط 2014, بایراین دو ویژگی انعطاف پذیری و تغییر پذیری به عنوان قابلیت های تعیین کننده برای تاب آوری فضاها و سیستم ها برای فهم و اثبات مسئله تحقیق از بعد فضایی تاب آوری استنتاج شد. انعطاف پذیری ۱۵ از منظر تاب آوری، توانایی سیستم برای Beirao, یا پاسخ گویی به تغییرات محیط است (392011). این کیفیت موجب توانایی تغییر و تطبیق فضاهای شهری بدون از دست دادن هویت اصلی میشود(2013 Wikström نقلشده توسط شیرانی و همکاران،۱۳۹۶: ۵۴) و مربوط به توانایی نهادها و شبکه در یادگیری و تجربهها، انعطاف در تصمیم و حل مشکلات است (Colburn & Seara, 2011:9). Kärrholm و همکاران (۲۰۱۴) بر چندظرفیتی، سیالیت و تعادل درتنوع فعالیت با حفظ عملکرد برای دستیابی به تابآوری فضایی فعالیت با حفظ عملکرد برای دستیابی به تابآوری فضایی تأکید کردند. با جمعبندی نظرات پژوهشگران شاخصهایی که برای سنجش قابلیت انعطاف پذیری معرفی شدهاند عبارتاند از: چندظرفیتی، سیالیت، تنوع، انعطاف نهادها و شبکه در تصمیم و حل مشکل، حس تعلق و تناسب

تعلیل سافتاری اثرات مؤلفههای مؤثر بر فضای ... راحله عبداللهی و همکاران مطلوب توده به فضا. قابلیت تغییر پذیری مربوط به توانایی های افراد برای تغییر ساختارها و سیستمهای وسیع تر است (Bernier & Meinzen-Dick, 2014:6) و وسیع تر است (Bernier & Meinzen-Dick, 2014:6) و روابط اجتماعی بین کاربران در یک شبکه می تواند تاب آوری فضا را تحت تأثیر قرار دهد (2011, 2014) از تغییرپذیری را احتمالاً در فضا و زمان نشان می دهند(2001, 2005) با بررسی نظرات نظریه پردازان شاخصهای تغییر الگوها و فرایندها، نزیجیره فعالیت فضایی-زمانی، توانایی کاربران در تغییر ساختارها، مشارکت توأم با اعتماد، شبکه اجتماعی و پویایی برای سنجش تغییرپذیری فضا مطرح است.

نظريەپرداز	دیدگاهها	رويكردها	مفهوم	شاخصها
	مهندسی	تعادل	مقاومت سیستم و توانایی برای	ایستا، مقاومت، بازسازی، بازگشت به موقعیت قبلی
ر جزیار ک		تکگانه	بازگشت به حالت پیش–شـوک یـا	
مویینی			مسیر رشد	
1 () +	اكولوژيكى	تعـــــادل	توانايي جذب اختلال بدون تغيير	ایستا، پیکربندی ثابت یا جدید، بازگشت به جلو یا وضعیت جدید
		چندگانه	ساختار یا عملکرد	
	تطبيق پذيرى		بازســـازماندهی پیشـــگیرانه یـــا	پیکربندی مجدد، بازجهت دهی، رشد، جذابیت محلی، دسترسی،
مارتين		تكاملى	واکنشپذیر شکل و عملکرد برای	سرمايه اجتماعي، تعامل اجزاوخواص، أگاهيوتجربه، واكنش
2+12			بەحداقل رساندن تأثير شوکھاي	خودانگیخته و برنامهریزی شده، خودسازماندهی، تنـوع سیسـتم
			غير ثابت	اجتماعی، حفاظت و مرمت

جدول ۲. رویکردها و دیدگاههای تابآوری و شاخصهای سنجش آنها

; Barata-Salgueiro and Erkip 2014; Ozuduru Singleton et al,2016; Dolega and Celińska-Janowicz, 2015 ; diata and et al,2014; Erkip et al. 2014; Wrigley and Dolega2011

۳-۳. چارچوب نظری تحقیق

با تحلیل و استخراج مؤلفههای زمینه مؤثر بر تداوم حیات فضاها با تکیه بر رویکرد زمینهگرایی و همچنین با تحلیل رابطهٔ مفاهیم و قابلیتهای کلیدی مطرح در تابآوری با دیدگاه تطبیقپذیری و از بعد فضایی به تهیه چارچوب نظری تحقیق مطابق منجر شد. در شکل(۱) ارتباط مؤلفههای زمینهای و قابلیتهای فضایی با تابآوری فضایی نشان داده شده است. بهطور خلاصه میتوان تابآوری فضاها را از منظر زمینهگرایی رویکردی نوین در

عرصه طراحی معماری و برنامهریزی شهری دانست که به دنبال ظرفیتسازی و تقویت قابلیتها و توانمندیهای فضاهای مختلف است با ارتقاء این معیارها در فضاها بهطور مستقیم تابآوری در برابر تغییرات آهسته و تدریجی و اختلالات بهبود مییابد.

۴. مواد و روش بررسی

مطالعه حاضر پژوهشی موردی است که حاوی نظریه مبنا برای هدایت مراحل انجام پژوهش است، در این تحقیق از

تجزیه و تحلیل دادههای کمی حاصل از پرسشنامه با استفاده از آزمون میانگین، تحلیل ساختاری و رگرسیون خطی چندمتغیره به کمک نرمافزار spss و lisrel انجام گرفت که به منظور بررسی تأثیر عوامل فردی و تبیین وضعیت موجود از آزمون میانگین و نمودار باکس پلات و برای بررسی روابط میان متغیرها و آثار مستقیم و غیرمستقیم از تحلیل مسیر و سنجش میزان اثرگذاری شاخصها بر متغیرها از آزمون رگرسیون بهره گرفته شد. در مرحله تحليل ساختاری، معناداری روابط بين متغيرها (شکل۲) براساس نتایج تحلیل مسیر مدل و آماره t بررسی و ارزیابی شد. رابطههای معنادار موردآزمون در شکل (۲) نشان داده شده است. به منظور تجزیه و تحلیل دادههای کیفی حاصل از مطالعات میدانی و اسنادی از راهبرد استدلال استقرايي استفاده شده كه از طريق مشاهده ویژگیهای محیطی و رفتارهای اقتصادی و اجتماعی در رابطه با تابآوری فضایی بررسی شد. از طریق بررسی اسنادی با شناخت خصوصیات اولیه بازار و تحلیل آن با شرايط فعلى به نحوه عكس العمل كالبدي، عملكردي و اجتماعی در برابر چالشها و اختلالات پرداخته شد. در نهایت با تطبیق نتایج حاصل از دادههای کمی با نتایج مطالعات کیفی، شاخص،های اثرگذار بر تابآوری دستهبندی و تجزیه و تحلیل شد.

رویکرد زمینهگرایی بهعنوان نظریه مبنا، برای تدوین برنامه تحقیق بهره برده شده و ترکیبی از روشهای کمی و کیفی است که با هدف شناسایی و جستجوی فاکتورهای فضاهای تابآور انجام یافته است. مؤلفههای زمینهای بهعنوان متغير مستقل و قابليتهاي فضا بهعنوان متغير میانجی و تابآوری فضا بهعنوان متغیر وابسته تحقیق و عوامل فردی بهعنوان عوامل کنترلکننده در نظر گرفته شده است. بهمنظور گردآوری اطلاعات موردنیاز از تکنیک مطالعات کتابخانهای و میدانی سود جسته است، ابزار گردآوری دادههای کمی، از طریق پرسشنامه مبتنی بر متغیرهای تحقیق و خصوصیات دموگرافیکی پرسششوندگان با ۶۹ سؤال برای ارزیابی دیدگاه مراجعین بازار تاریخی تبریز و ابزار گردآوری دادههای کیفی، از طریق مشاهده مستقیم و سندکاوی است. پرسشنامه در قالب مقیاس پنجگزینهای لیکرت تنظیم شده و جامعه هدف مطالعه حاضر، بهروش نمونهگیری کوکران با سطح اطمینان ۹۵ درصد تعداد ۳۵۷ نفر انتخاب شد. برای پایایی پرسشنامه ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده، این ضریب برای کل سؤالات پرسشنامه ۸۹۹/۰ و برای متغیرهای زمینهای و قابلیتها به تفکیک مؤلفهها در جدول(۳) محاسبه شده که ضرایب کرونباخ بالاتر از ۰/۷ برای تمامی آیتمها بیانگر مناسب بودن ابزار تحقیق و قابل اعتماد بودن نتايج حاصله است. تحلیل ساختاری اثرات مؤلفههای مؤثر بر فضای ...

ر احله عبداللهی و همکار ان

ضريب ألفاى كرونباخ	متغيرهاي قابليت فضايي	ضريب ألفاى كرونباخ	متغیرهای زمینهای
٠/٢١۵	قابليت انعطاف ذيري	٠/٨١٠	زمينه كالبدي
۰/۷۵۳	قابليت تطبيقپذيرى	٠/٧٩١	زمینه فرهنگی-اجتماعی
۰/۷۵۶	قابليت تغييرپذيري	•/۸۲١	زمينه تاريخي
•/٧٧•	قابليت واكنش پذيري	۰/۷۵۳	زمينه اقليمي-محيطي

جدول ۳. ضرایب آلفای کرونباخ متغیرها برای ارزیابی پایایی پرسشنامه

۴-۱. معرفی مورد پژوهی تحقیق

بازار تاریخی تبریز واقع در بافت مرکزی شهر تبریز (شکل ۳) از بزرگترین بازارهای سرپوشیده ایران در سال ۱۳۵۴ شمسی در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده و بزرگترین اثر ثبتی کشور، وسیعترین مجموعهٔ مسقف و بههم پیوستهٔ جهان بهشمار میرود (شفقی،۱۳۸۴: ۶۲). این بازار نمونهای کامل از یک مجموعه تجاری، همواره محل برخورد عقاید و افکار و مرکز فعالیتهای اجتماعی بوده و کامل ترین سازمان اجتماعی در بازارهای جهان را داراست و مدیریت اجتماعی آن تاکنون ادامه یافته است

۵. تجزیه و تحلیل داده ها
 ۵. الحرار الحال الحا

ICHHTO,) (2009:298 ین بازار اجتماعی همیشه با زندگی روزمره مردم ارتباط مستقیم داشته و محور جاذبه اجتماعی و اقتصادی بهصورت ضمانت اقتصادی محسوب میشود و نقش و جایگاه آن در شهر کاملاً تعریف شده و بهعنوان هویتی شناخته شده در کشور مطرح است. حفظ حیات این فضای مهم، در طول قرون گذشته، نشان از اهمیت بالا و نقش بسزای آن دارد که هنوز هم با وجود پذیرش دگرگونیهایی در چهره تاریخی، ویژگی اصلی شهر ایرانی-اسلامی را تداعی میکند.

شکل ۳. موقعیت محدوده موردمطالعه ماخذ: میراث فرهنگی استان

گروه سنی (۴۱ – ۵۰) و ۱۲/۶ درصد در رده سنی (بالای ۵۱ سال) هستند. از لحاظ وضعیت تأهل بیش از ۶۸/۶ درصد متأهل و بیش از ۳۱/۴ درصد مجرد بودهاند. از بین پاسخدهندگان از نظر وضعیت تحصیلات۵/۳ درصد به گروه زیردیپلم و ۲۹/۷ درصد به گروه دیپلم، ۱۲/۳ درصد به گروه فوقدیپلم، ۳۶/۷ درصد به گروه لیسانس و ۱۴/۳ درصد به گروه فوقایسانس و ۱/۷ درصد به گروه دکتری

محيط ثناسي دورهٔ ٤۶ ♦ شمارهٔ ۱ ♦ بهار ۱۳۹۹

تعلق دارد. از نظر توزیع وضعیت شغلی ۲۲/۴ درصد به گروه زنان خانهدار و دانشجویان، ۱۷/۴ درصد به طبقه پایین جامعه، ۲۰/۱ درصد به طبقه زیرمتوسط، ۱۶/۲ درصد به طبقه متوسط و ۲/۶ درصد به طبقه بالای اجتماع تعلق دارند. از نظر فاصله زمانی ۱۳/۷ درصد هرهفته، ۳۰/۳ درصد هریکماه و ۲۱/۳ درصد هر سه ماه، ۱۱/۲ درصد هر یکسال و ۲۲/۵ درصد گاهی به بازار مراجعه میکنند. از بین پاسخدهندگان ۳۵/۹ درصد مراجعین در مرکز شهر تبریز، ۳۲/۶ درصد در محدوده پیرامون شهر تبریز، ۱۳/۷ درصد در شهرهای اطراف استان آذربایجان شرقی و ۱۳/۱ درصد در استانهای دیگر کشور ساکن بودهاند.

۵-۱-۲. تأثیر عوامل فردی بر مؤلفههای فضای تابآور

تأثیر عوامل فردی براساس نتایج حاصل از آنالیز دادهها، با استفاده از آزمون میانگین در نمودارهای زیر نشان داده شده است:

متغیر سن: شکل (۴ الف) نشان میدهد میزان زمینه گرایی در گروه سنی بالای ۵۱ سال بیشترین و در گروه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال کمترین میزان است، در این میان زمینه تاریخی و فرهنگی به ترتیب بیشترین میزان و زمینه زیست محیطی کمترین میزان امتیاز میانگین را به خود اختصاص داده اند (شکل ۴ ب). یعنی با افزایش سن و گذشت زمان میزان زمینه گرایی و شناخت از گذشته، سنت ها و آداب و رسوم فضاها افزایش مییابد.

شکل ۴ الف. ارتباط بین ردههای سنی و زمینهگرایی

متغیر تحصیلات: در بررسی تأثیر وضعیت تحصیلات یافته ها حاکی از این است بین سطح تحصیلات و مؤلفه های زمینه ای تفاوت معناداری وجود دارد. بدین صورت که میزان زمینه گرایی در گروه دیپلم کمترین و در گروه دکتری بیشترین است. یعنی افراد با سطح تحصیلات بالاتر به ارزش های زمینه ای، ماهیت و اصالت فضاها اهمیت بیشتری قائل هستند (شکل ۵ الف).

متغیر وضعیت اقتصادی: در بررسی تأثیر شغل، چهار طبقه اجتماعی با سطح درآمد پایین، زیرمتوسط، متوسط و بالا برای آزمون میانگین در نظر گرفته شدند. به دلیل ناآگاهی نگارندگان از وضعیت اقتصادی خانواده قشر دانشجویان و زنان خانهدار، این گروهها در ارزیابی دخالت داده نشدهاند. یافتههای پژوهش حاکی از این است بین طبقات اجتماعی و مؤلفههای زمینهای رابطهٔ معنادار برقرار است. بررسی شکل (۵ب) نشان می دهد با بالارفتن سطح درآمد، میزان زمینه گرایی افزایش می یابد. بیشترین امتیاز امتیاز به طبقه پایین اجتماع مربوط است، طبقه پایین جامعه به علت عرضه کالاهای متنوع و ارزان در این بازار و به علت عرضه کالاهای متنوع و ارزان در این بازار و را برای خرید انتخاب می کنند و ارزش و ماهیت زمینهایی فضا برای این قشر جامعه مطرح نیست.

شکل ۴ ب. ار تباط بین ردههای سنی و مؤلفههای زمینهای

شکل ۵ الف. ارتباط بین میزان تحصیلات و زمینه گرایی

بررسی همبستگی وجود تفاوت معنادار بین تعداد دفعات مراجعه به بازار و میزان زمینه گرایی و بین موقعیت محل سکونت و تعداد دفعات مراجعه و نیز عدم ارتباط بین متغیر جنسیت و وضعیت تأهل با مؤلفه های تاب آوری را نشان میدهد. بنابراین از میان عوامل فردی، سه عامل سن، تحصیلات و شغل بر میزان زمینه گرایی مراجعه کنند گان مؤثرند.

۵-۱-۳. بررسی میزان تابآوری فضایی بازار تاریخی تبریز

وضعیت موجود تاب آوری فضایی بازار تبریز با توجه به مؤلفهها و براساس شاخصها به تفکیک متغیرها ارزیابی شده معیارهایی که امتیاز میانگین آنها کوچکتر از عدد سه است در وضع موجود تاب آوری بازار تاریخی تبریز نقش منفی و معیارهایی با امتیاز میانگین بیشتر از سه، نقش مثبت در تاب آوری ایفا میکنند. بنابراین، رتبه هرکدام از شاخصها معرف میزان تأثیر آن شاخص در تاب آوری وضع موجود است.

نتایج آزمون میانگین با استفاده از آماره t برای مؤلفههای زمینهای (جدول ۴) نشان میدهد وضعیت زمینهگرایی بازار بالاتر از حد متوسط قرار دارد و زمینه تاریخی در بهترین وضعیت و زمینه زیستمحیطی در ضعیفترین حالت قرار دارند. در بررسی امتیاز شاخصهای کالبدی، اولویت نخست مربوط به شاخص انسجام و یکپارچگی ساختاری و اولویت آخر مربوط به

شاخص انسجام و یکپارچگی بصری است. در بررسی میزان شاخص های اجتماعی، شاخص انطباق با مذهب، باورها و ارزشها دارای بیشترین و شاخص ارتباط شیوه زندگی با سازمان فضایی دارای کمترین میزان امتیاز میانگین است. در زمینه تاریخی، شاخص انطباق بازار تبریز با گونههای تاریخی رتبه نخست و شاخص ارتباط با خاطرات جمعی مردم اولویت آخر و در زمینه زيستمحيطي، شاخص انطباق كالبد با شرايط اقليمي رتبه نخست و شاخص آسایش حرارتی در فصل سرما رتبه آخر را بهخود اختصاص دادهاند. همچنین طبق نتایج میزان برخورداری موردپژوهی از قابلیتهای فضای تابآور و شاخص های آن بالاتر از حد میانگین است، با توجه به میانگین و آماره t، قابلیت انعطافپذیری در بهترین وضعیت و قابلیت تطبیق پذیری فضای بازار در ضعیف ترین حالت قرار دارد. در بررسی امتیاز و رتبه شاخصهای انعطاف پذیری، بالاترین رتبه مربوط به شاخص چندظرفیتی و پایینترین رتبه مربوط به شاخص انعطاف در تصمیم و حل مشکل میان سازمانها و کاربران فضا است. دربارهٔ قابلیت تطبیق پذیری فضا، شاخص سرمایه اجتماعی دارای رتبه بالا و شاخص دسترسی و پارکینگ دارای رتبه پایین است. بررسی رتبه شاخصهای تغییرپذیری نشان میدهد شاخص مشارکت کاربران به همراه جو اعتماد و شاخص توانایی اهالی بازار در تغییر ساختارها بهترتیب نخستین و آخرین رتبه را بهخود اختصاص دادهاند. رتبهبندی

شاخصهای واکنشپذیری نشان داد شاخص حفاظت و مرمت دائمی فضا بالاترین رتبه و شاخص بازسازماندهی واکنشپذیر فرم و عملکرد پایینترین رتبه را دارا هستند. در نتیجه تابآوری فضایی بازار تاریخی تبریز با امتیاز بالاتر از حد متوسط در وضعیت مطلوبی قرار دارد.

در مطالعهٔ حاضر برای مقایسه متغیرها و تفکیک و تعیین مؤلفههای مهم و تأثیرگذار از نمودار باکس پلات۱۶ استفاده شد. توانایی تفکیک متغیرهای مهم میزان کارایی و دقت نمودار باکس پلات را نشان میدهد. شکل (۶) وضع

موجود تاب آوری فضای بازار را در مقایسه با وضعیت ایدئال نشان می دهد. حالت مطلوب این است باکس ها بالاتر از حد متوسط (۳) و کشیدگی مستطیل باکس کمتر باشد. از این رو تحلیل نتایج نمودار باکس پلات نشان می دهد وضعیت تاب آوری موردپژوهی در حدمطلوبی قرار دارد و تمامی باکس های متغیرهای موردبررسی تاب آوری بالاتر از مقدار حد متوسط (۳) قرار دارند، از بین چهار باکس زمینه گرایی و قابلیت های فضایی، زمینه تاریخی و قابلیت انعطاف پذیری بازار دارای بهترین وضعیت هستند،

رتبەبندى	میانگین	شاخصها	أمارهt	مؤلفههاىاصلى	
١	٣/٩٧	یکپارچگی و انسجام ساختاری			
۲	۳/۸۱	يکپارچگي و انسجام عملکردي	۱۷/۱۸۲**	۱– کالبدی	
٣	۳/۳۲	یکپارچگی و انسجام بصری	-		
١	4/09	انطباق با مذهب، باورها و ارزشها			
۲	۳/۷۵	ارزشهای محلی، فرهنگی و انسانی		۲-فرهنگی	<u>6</u>
٣	37/82	توجه به شیوه زندگی و ارتباط متقابل آن با سازمان فضایی	78/20+**		يفن
١	۴/۲۳	انطباق با گونههای تاریخی معماری متناسب با منطقه			5.
۲	۴/۰۰	ارتباط با سنتها و گذشته	۲۸/۱۲۸**	۳- تاريخي	فهها
٣	۳/۷۸	ارتباط با خاطرات جمعي و بصري			ئۇل
١	٣/٧٣	انطباق كالبد با اقليم			
۲	۳/۵۱	آسایش حرارتی (تابستان)	V/9Y9**	la ~u"	
٣	۳/۲۰	احترام به ظرفیت محیطی		ا ریستمحیطی	
۴	۲/۸۱	آسایش حرارتی(زمستان)			
١	٣/٩٢	چندظرفیتی			
۲	۳/۸۱	تنوع (فعالیت، عرضه، خدمات، قیمت، کاربریها)			
٣	۳/۷۸	حس تعلق به مکان	. 19/144**	(المنعمالة ببذيب	
۴	۳/۶۹	سياليت	-		
۵	۳/۵۸	تناسب مطلوب توده به فضا، فرم مطلوب و متناسب با کاربری	_		
۶	۳/۰۶	توانایی نهادها در یادگیری، تجربه، انعطاف در تصمیم و حل مشکل			
١	۳/٩۴	سرمايه اجتماعي			c
۲	٣/٩٠	جذابیتهای محلی	_		ي نع
٣	۳/۶۱	رشد	_		C.
۴	۳/۴۶	بازجهتدهی	17/95/**	cui i loi-Y	يع ا
۵	٣/٢٩	آگاهی و به کارگیری تجربه مشترک، خاطرات و تاریخ مشترک	- 11/ 0 00	ا تطبيق پديري	يني
۶	۳/۲۳	پیکربندی مجدد	-		(D:
٧	٣/٠٢	تعامل بين خواص فضايي سيستم و اجزاء سازنده سيستم			
٨	r/8v	دسترسی و حرکت، پارکینگ			
1	37/80	راهبرد مقابلهای (برنامهریزی شده):حفاظت و مرمت مستمر			
۲	۳/۵۸	راهبرد مقابلهای (خودانگیخته): خودسازماندهی	· \ \ / \ \ \ \ \ \ \ \ \ \ \ \ \ \ \ \	r.i. *:<1 *	
٣	۳/۵۴	تنوع سيستم اجتماعي	- 1ω/ <i>Ν</i> ω/ 11	۱-وا نیسپدیری	
۴	٣/١١	راهبرد مقابلهای(خودانگیخته): بازسازماندهی واکنشپذیر شکلوعملکرد			

، تبريز	تاريخى	فضای بازار	تابأورى	، اصلى	ى مۇلفەھاي	شاخصهای	اولويتبندى	رتبەبندى و	دول ۴.
---------	--------	------------	---------	--------	------------	---------	------------	------------	--------

μα	بر فضای	تحلیل ساختاری اثر ات مؤلفههای مؤثر			
		ر احله عبداللهی و همکار ان			
١	٣/٩۶	ه اجتماعی	مشارکت توأم با اعتماد و شبک		
۲	٣/٨٩		پويايى		
٣	37/08		تغيير الگوها و فرايندها	19/1•۶**	۴-تغییرپذیری
۴	٣/۴٧		زنجیرہ خاص فضایی-زمانی		
۵	۳/۲۲	ا و سیستمهای وسیع	توانایی افراد در تغییر ساختارها		

شکل ۶. نمودار باکس پلات مؤلفههای تابآوری فضایی بازار

در این میان چارک نخست (ضلع پایین باکس) زمینه اقلیمی و قابلیت تطبیق پذیری کمتر از حد متوسط است این امر دربارهٔ زمینه اقلیمی حاکی از مناسب نبودن آسایش حرارتی در برخی فضاهای بازار بهویژه در فصل زمستان با توجه به تغییرات کالبدی به وجود آمده و نیز عدم فضای سبز کافی است دربارهٔ قابلیت تطبیق پذیری مقدار کمتر چارک نخست از حد متوسط بیانگر کمبود پارکینگ و ترافیک، شلوغی راستهها، عدم خوانایی و شاخص بودن زمینهایی بهجز مؤلفه اقلیمی و در میان قابلیتهای فضایی بهجز تطبیق پذیری تمامی مؤلفهها وضعیت مناسب و بهتری در تاب آوری بازار دارند.

۵-۱-۹. تحلیل مسیر و روابط میان متغیرها

به منظور بررسی روابط میان متغیرها با انجام تحلیل ساختاری و برازش مدل معادلات ساختاری، نرمافزار لیزرل ویرایش ۸/۸ بکار برده شد که برای بررسی صحت مدل، شاخص نیکویی برازش (GFI) و شاخص تعدیل شده نیکویی برازش (AGFI) استفاده شد. براساس نتایج شاخصهای برازش (شکل ۷)، مدل از برازش مناسب برخوردار و منطبق با مدل در نظر گرفته شده برای

این تحقیق (شکل ۲) است.

نخستین مرحله در تحلیل مسیر، تعیین یک مدل ساختاری است، بدین منظور ابتدا ضرایب مسیر محاسبه و سپس معناداری ضرایب و روابط بین متغیرها توسط آماره ۱ بررسی شد. در صورتی که قدرمطلق آماره ۲ مسیر از ۱/۹۶ بررگتر باشد روابط بین متغیرهای مستقل معنادار در نظر گرفته می شود. از این رو با توجه به اینکه آماره ۲ مسیرها بزرگتر از ۱/۹۶ است لذا تمامی روابط حاکم در مدل معنادار است. همچنین اندازه ضریب مسیر نشان دهنده قدرت و قوت رابطه است، در این خصوص در متغیر زمینه گرایی بیشترین ضریب مسیر مربوط به مؤلفه فرهنگی و زیست محیطی (۰/۷۰) و کمترین ضریب مسیر مربوط به مؤلفه کالبدی (۲/۵۰) است و در متغیر قابلیت های فضایی، و انعطاف پذیری و واکنش پذیری بیشترین ضریب مسیر را به خود اختصاص دادهاند.

براساس نتایج تحلیل مسیر مدل (جدول ۵)، بررسی روابط بین متغیرها نشان داد متغیر زمینهگرایی بر تاب آوری فضایی تأثیر مستقیم و معناداری (رابطه۱) برابر با ۰/۴۱، متغیر قابلیت فضا بر تاب آوری اثر مستقیم مثبت و

محيط ثناسي ٤ دورهٔ ٤۶ ♦ شمارهٔ ۱ ♦ بهار ۱۳۹۹

میانجیگری قابلیت فضا اثر معنادار و غیرمستقیم t برابر با ۲/۶۷ دارد. لذا تأثیر متغیر میانجی معنادار و رابطه (۴) بین متغبرها تأیید می شود. معناداری برابر با ۰/۵۴ (رابطه۲) و نیز متغیر زمینه گرایی بر قابلیت فضا با ضریب مسیر ۰/۷۶ تأثیر مستقیم و معناداری (رابطه۳) دارد. همچنین زمینه گرایی بر تاب آوری با

شکل ۷. نمودار ضرایب مسیر مدل مؤلفههای تاب آوری فضایی

دل (اثرمستقيم)	تحليل مسير مد	جدول ۵. نتايج
----------------	---------------	---------------

نتيجه	آمارہ t	انحراف معيار	ضريب مسير	رابطه
معنادار	۵/۲۷	•/۴۲۴	+/۵۴	۔ قابلیت فضایی بر تابآوری فضایی
معنادار	۴/۰۷	۰/۴۶V	٠/۴١	زمینهگرایی بر تابآوری فضایی
معنادار	ঀ/ঀ۶	•/۴۶١	۰/٧۶	زمینهگرایی بر قابلیت فضایی

در آثار مستقیم بیشترین ضریب مسیر مربوط به رابطه زمینهگرایی بر قابلیت فضایی و کمترین ضریب مسیر مربوط به رابطه زمینهگرایی بر تابآوری است و اثر غیرمستقیم زمینهگرایی بر تابآوری بیشتر از اثر مستقیم آن است. بنابراین با توجه به نتایج میتوان گفت بین مؤلفههای زمینهایی و قابلیتهای فضایی با تابآوری رابطه معناداری وجود دارد.

۵-۱-۵. بررسی میزان اثرگذاری شاخصها بر مؤلفههای اصلی تابآوری فضایی

مؤلفههای زمینهای: بهمنظور رتبهبندی و تعیین میزان تأثیر شاخصها بر مؤلفههای اصلی از آزمون رگرسیون استفاده شد. نتایج (جدول ۶) نشان داد، سطح معناداری به دست آمده کمتر از ۰/۰۱ است که نشانگر میزان

برخورداری حدبالای مؤلفههای زمینهای از شاخصهای مربوطه است. با توجه به ضرایب بتا بیشترین میزان اثرگذاری بر زمینه کالبدی مربوط به انسجام و یکپارچگی بصری و بیشترین میزان اثرگذاری بر زمینه فرهنگی مربوط به شاخص انطباق با ارزشهای محلی، فرهنگی و انسانی است. همچنین بررسی میزان تأثیر شاخصهای تاریخی است. همچنین بررسی میزان تأثیر شاخصهای تاریخی نشان داد، شاخص انطباق بازار با گونههای تاریخی معماری بیشترین میزان اثرگذاری بر زمینهٔ تاریخی بازار دارند. در رابطه با زمینه زیست محیطی بیشترین میزان اثرگذاری مربوط به شاخصهای آسایش زیستی در میزان اثرگذاری مربوط به شاخصهای آسایش زیستی در فصول گرما است. ۴١.

ر احله عبداللهی و همکار ان

- آماره t	ضرایب استانداردشده	سرایب نداردنشده	خ استان	• 1 *	. : 16	1	ضرايباستانداردشده	سرایب داردنشده	ة استان	•1 *	. : 1 :
	Beta	اشتباه Beta B استاندارد		ساخص	امارة 1 مولقه		Beta	اشتباه B استاندارد		ساخص	مولقة
۳/۸۷	-	•/•٣١	٣/٢٩	مقدار ثابت		٣/۴۲	-	•/•*۶	۰/۱۵	مقدار ثابت	
۲۶/۹۳ ⁰⁰	•/٣٩٧	•/• ١١	•/٣٣	انطباق با مذهب، باورها و ارزشها	5	۲۶/۹۳ ^{**}	•/۴•۴	•/• ١٢	۰/۳۳	یکپارچگی ساختاری	رى
۲۶/۷۰**	•/۴۵۴	•/•1٣	۰/۳۲	ارتباط شیوه زندگی با سازمان فضایی	ہ اس اہ	۲۵/۲۲**	•/٣٨۶	۰/۰۱۲	۰/۳۰	یکپارچگی عملکردی	یہ کالب نہ کال
४२/९۴ ^{००}	•/۵••	•/•18	•/٣٣	ارتباط با ارزشهای محلی،فرهنگی	زمينا.	<i>४९/</i> ९९**	۰/۴۰۵	•/• ١٢	•/٣٢	یکپارچگی بصری	مي
4/88	-	•/•٣٩	٠/١٧	مقدار ثابت		۲/۴۶	-	۰/۰۵۱	•/17	مقدار ثابت	
۲۱/۰۷**	•/٣١۶	•/•11	•/٢٢	آسایش حرارتی (زمستان)	ديطى	YV/۴૧**	•/475	•/• ١٣	۰/۳۵	بهرهگیری از گونههای تاریخی	يحي
19/44**	۰/۳۰۵	•/•١١	٠/٢١	آسایش حرارتی (تابستان)	- ست	۲۶/۷۱**	•/411	۰/۰۱۲	•/٣٢	ارتباط با سنتها و گذشته	- 7 -
74/77**	•/٣۶•	•/•1٣	•/٢٧	احترام به ظرفیت محیطی	- <u>C</u> .	۲۲/۳۱**	•/٣۴٣	•/•18	۰/۲۸	ارتباط باخاطرات جمعي	-
۳۱/۲۱ ^{ее}	•/٣٧٣	•/••٨	•/۲۴	انطباق كالبد با اقليم	-		صد است.	ح احتمال ۱در	در سط	** به مفهوم معنادار	

جدول ۶. نتایج اَزمون رگرسیون بین شاخصها و مؤلفههای زمینهای

1	ضرایب استانداردشده	ب استاندارد نشده	ضرايه	1. •1 *		. 11	ضرایب استانداردشده	ب استاندارد نشده	ضرايه	1. •1 *	. : • •
— امارہ t	Beta	اشتباه استاندارد	В	ساحصها	مولعه	- اماره t م	Beta	اشتباه استاندارد	В	- ساخ <i>ص</i> ها	مؤلفة
۱۱/۰۲**	_	•/•٨٣	٠/٩١	مقدار ثابت		١/۶۵**	-	•/•٧٩	۰/۱۳	مقدار ثابت	
٩/۵٧**	•/٢٩۴	•/• ١٧	۰/۱۶	پیکربندی مجدد	-	۱۸/۲۵**	•/٣۵٣	•/• ١٢	•/77	حس تعلق به مکان	-
۶/۵۰۱**	•/٢•۶	۰/۰ ١۶	•/\•	بازجهتدهی	_	۲٠/٣٢**	•/۴••	•/• ١٢	•/74	انعطاف در تصمیم، حل مشکل	بح
٨/٣۵**	•/٣٣٢	۰/۰۱۵	۰/۱۳	سرمايه اجتماعي	يرى -	۱۸/۸۹**	•/ <i>٣۶</i> Y	•/• ١٣	۰/۲۳	چندظرفیتی	افپذير ا
۸∕۱۱**	•/٣٣١	•/• ١٣	•/١٠	رشد	لمبيق پذ	<i>۱۶/</i> ۷۹**	•/٣٢٧	•/• ١٢	۰/۲۰	تنوع	نعط
۶/۴Y**	•/\AY	•/• ١٧	•/\•	دسترسی و حرکت آسان	- e:	\ ४/∙९**	•/١٣٩	•/• ١٣	•/١٢	تناسب مطلوب توده به فضا	-
۵/۰۹**	•/188	۰/۰۱۷	۰/۰۸	جذابیتهای محلی	-	17/14*	•/144	۰/۰۱۳	•/17	سياليت	-
۴/۵۵**	•/١٣٧	۰/۰۱۵	۰/۰۷	آگاهی، بهکارگیری تجربه و تاریخ	-	٣/٧٢**	_	٠/٠٩۵	۰/۳۵	مقدار ثابت	
۴/۷۸*≈	-	•/•٩٢	•/44	مقدار ثابت		N/88**	•/٢٧٢	•/•71	۰/۱۸	پويايى	_
11/07**	• /٣٣٣	٠/٠ ١٩	•/٢١	خودسازماندهى		۵/۳۷**	•/17٩	•/•74	•/17	توانايى تغيير ساختارها	ېرى
۱۱/۵۶**	-/٣٣٢	•/• ١٩	•/٢١	بازسازماندهی فرم و عملکرد	کنش پذیر ک	۶/∙ঀ ^{≑≑}	•/١٨٣	•/•٣١	•/١٢	زنجیرہ فعالیت فضایی– زمانی	تغييرپذ
17/75**	•/٣۵٣	٠/٠١٩	٠/٢١	تنوع سيستم اجتماعي	<u>و</u>	۱۲/۵۸**	•/٣۴٣	۰/۰۱۷	٠/٢١	تغيير الگوها و فرايندها	-
٩/٣۴**	۰/۲۶۵	۰/۰۱۸	۰/۱۶	حفاظت و مرمت مستمر	-	۱۲/۸۱**	•/٣۴٢	۰/۰۱۸	•/77	مشاركت توأم با اعتماد	-

قابلیتهای فضایی: با توجه به ضرایب بتا طبق جدول(۷) بیشترین میزان تأثیر شاخصها بر قابلیت

انعطافپذیری فضا به ترتیب مربوط به شاخص توانایی نهادها و اهالی بازار در یادگیری و انعطاف در تصمیم و

محيط ثناسي ٤٢ دورهٔ ٤۶ ♦ شمارهٔ ۱ ♦ بهار ۱۳۹۹

حل مشکلات بازار و سپس شاخص چندظرفیتی فضا است. در بررسی میزان اثرگذاری شاخص های مربوط به قابلیت تطبیق پذیری فضا می توان گفت، شاخص های پیکربندی مجدد، سرمایه اجتماعی بهترتیب بیشترین میزان اثرگذاری را بهخود اختصاص دادهاند. با توجه به سطح معناداری ۰/۰۵۸ شاخص تعامل بین خواص فضایی سیستم و اجزا متشکله آن می توان نتیجه گرفت که ارتباط خطی بین این شاخص و راهبرد تطبیقپذیری فضا برقرار نیست. همچنین نتایج نشان میدهد بیشترین میزان اثرگذاری بر قابلیت تغییرپذیری فضای بازار مربوط به شاخص تغییر الگوها و فرایندها است. سنجش میزان تأثیر شاخصها بر قابلیت واکنش پذیری نشان میدهد، با توجه به ضرایب بتا بیشترین میزان اثرگذاری به ترتیب مربوط به تنوع سیستم اجتماعی است. بنابراین تمامی شاخصهای واکنش پذیری قدرت تبيين زيادى دارند و مىتوانند تغييرات و واريانس متغير را بهخوبي نشان دهند.

۵-۲. گام دوم: یافتههای کیفی

در این گام، به بررسی متغیرهای محیطی و جمع آوری اطلاعات با استفاده از ابزار مشاهده و سندکاوی پرداخته شده و با تطبیق دادههای منتج از مطالعات میدانی و اسنادی با نتایج حاصل از پرسشنامه، کیفیت زمینهای و قابلیتهای فضایی اثرگذار به ترتیب اهمیت و وزن دستهبندی و تحلیل شده است. یافتههای گام نخست نشان داد محدوده مورد مطالعه از لحاظ تابآوری درحد مطلوبی قرار دارد، به نحوی که نتایج این مرحله نیز این موضوع را تأیید میکند. درخصوص ویژگیهای زمینهای نتایج (جدول۸) نشان داد پیروی بازار و بافت بلافصل آن به عنوان نظامی کارآمد از سرایط اقلیمی و انسجام در مؤلفههای معنایی، ادراکی، شرایط اقلیمی و انسجام در مؤلفههای معنایی، ادراکی، مرابع یفیات

حیات معنایی، عملکردی و کالبدی بازار در برابر بحرانها علیرغم تغییرات طی دورههای زمانی مختلف منجر شده است. براین مبنا همزیستی مسالمت آمیز میان ابعاد مذکور متأثر از فشردگی توده، ثبات ارزشها و باورها، درهم تنیدگی تنوع عملکردها و فضاها، نظامات پیچیده اجزا و عناصر، تصویر ادراکی مشترک، خاطرهانگیزی فضا و است، تنوع و اختلاط فعالیتها و فضاها با افزایش پیوند و انسجام و تداوم عملکردی منجر شده است. این نکته نشانگر حد اعلای خصوصیات و ماهیت زمینه ای بازار و تداوم و ثبات آن در برابر تحولات است.

بررسی و تحلیل کیفی تداوم فعالیت بازار در دورههای مختلف و دستهبندی دادههای کیفیتهای فضایی (جدول۹) حاکی از این است رونق اقتصادی و مراکز سرزنده عملکردی-فعالیتی بازار در اثر پتانسیلهای ذاتی فضا از طرفي و توانايي پاسخدهي به اختلالات و بهروزرساني فضا با توجه به نیازمندیهای روز جامعه و ارتقای قابلیت فضایی از طرف دیگر است. از کیفیتهای فضایی مهم بازار، توانایی تطبیقپذیری فضا برای تحمل تغییرات و تنظیم مجدد خود در برابر بحرانها برای تأمین بسیاری از فعالیتها است. این امر با ایجاد روابط همزیستی و وابستگی میان فعالیتها، افزایش ریزدانهها و پیکربندی دوباره در برابر از بین رفتن برخی کاربریها و اصناف بهواسطه سرمايه غنى اجتماعي بازار محقق شده است، وجود ارتباطات شبکهای و نفوذپذیری کالبدی بازار تسهیل کننده موارد فوق بوده است. قابلیت واکنش پذیری فضا در برابر اختلالات و ارائه راهبردهای مقابلهای کیفیت دیگری است که تداوم حیات و تابآوری بازار تحت تأثیر آن قرار گرفته، راهبرد برنامهریزی شده مرمت و حفاظت و ثبت جهانی بازار با ایجاد امنیت و کنترل اجتماعی و افزایش تعداد بازدیدکنندگان، سرزندگی بازار را در پی داشته است. بازسازماندهی اجزا و عناصر با عملکرد جدید تحلیل ساختاری اثر ات مؤلفههای مؤثر بر فضای ...

ر احله عبداللهی و همکار ان

انجام گرفته است.

و خودسازماندهی توسط کسبهها جزء راهبردهای خودجوش محسوب می شود که برای تداوم عملکرد بازار

مؤلفه

همچنین از ویژگیهای فضایی دیگری که تأثیر آن بر تابآوری ثابت شد، قابلیت تغییرپذیری است، با افزایش تقاضا و تغییر در شیوه تولید کالا و کمرونقی فعالیت عمدهفروشي، زنجيره فعاليت جديد خردهفروشي رواج یافته که باعث شده فضای مشتری در کل مجموعه

انسجام بصرى

اقتصادی در بافت بازار و تداوم فعالیت و رونق اقتصادی در طول زمان

انسجام عملکردی– فعالیتی

عناصر با توجه به سلسلهمراتب

ICHHTO,2009

انسجام ساختارى

گسترش یابد و شاهد تغییر الگوی فضای مشتری باشیم، در مجموع بافتى سرشار از مراكز سرزنده را به وجود آورده که نشاندهنده قابلیت تغییرپذیری فضا نسبت به شرایط جدید است. بازار تاریخی تبریز فضایی چندمنظوره با توانایی جذب گروهها و اقشار مختلف دربرگیرنده تنوعی

از فعالیتها، اصناف و خدمات و تعاملات انسانی است که عامل مهمی برای تأمین نیازها و ایجاد تمایل به حضور در آن است. سیالیت فضا عامل دیگری است که به برقراری

ارتباط بین مراجعین و فضا کمک میکند، این عوامل نشانگر قابلیت انعطاف پذیری فضا است که تأثیر آن تأیید شده است.

۵–۳. بحث

بررسی و تحلیل تطبیقی یافتههای مطالعه حاضر نشان داد، ابعاد زیستمحیطی، فرهنگی، تاریخی و کالبدی زمینهای بهعنوان عوامل اولیه و مؤثرترین عامل اثرگذار بر تداوم حیات فضای بازار و قابلیتهای تطبیق پذیری، واکنش پذیری، تغییر پذیری و انعطاف پذیری فضا بهعنوان پتانسیل ذاتی یا راهبردهای تابآوری و عوامل واسطهای فضای تابآور مطرح هستند. از اینرو چهار بعد زمینهای در تناظر با قابلیتهای مذکور به تابآور فضایی میانجامند. مطابق یافتهها زمینه زیستمحیطی و فرهنگی و قابلیت تطبیقپذیری و واکنشپذیری فضا دارای بیشترین تأثیر هستند، این امر حاکی از آن است که سازگاری با شرایط آبوهوایی و توانایی هماهنگی و تنظیم مجدد فضا در برابر اختلال بیشترین اهمیت را بر تابآوری دارد. همچنین می توان گفت فضای زمینه گرای بازار به واسطه حفظ انسجام و پیوستگی در مؤلفههای ادراکی، معنایی، بصری، عملکردی و ساختاری دربازهٔ زمانی طولانی توانسته، بدون از دست دادن هویت در برابر اختلالات تاب بیاورد و به حیات کالبدی، عملکردی خود ادامه دهد. یافتههای عملیاتی در خصوص قابلیتهای فضای تابآور در تأیید یافتههای نظری است، در این میان شاخصهای دیگری چون افزایش ریزدانه ها (خردکردن مقیاس ها)، نفوذپذیری کالبدی (تعدد دسترسیها) و ارتباطات شبکهای فضا، امنیت اجتماعی و اثر راهبرد برنامهریزی شده ثبت جهانی بازار بر افزایش حضور مردم و چندمنظوره بودن فضا در تداوم حيات، مؤثر تشخيص داده شدهاند. نتايج درباره راهبردها و تواناییهای فضای تابآور مطابق با یافتههای Wrigley و Dolega (۲۰۱۱) است که نشان دادند، تابآوری به ظرفیت واکنشی یا پیش بینی سیستمها برای بهحداقل رساندن آثار شوکهای اصلی اشاره دارد و اینکه فضاهای خردهفروشی در برابر شوک، به پیکربندی

تحلیل ساختاری اثرات مؤلفههای مؤثر بر فضای ... راحله عبداللهی و همکاران

قبلی خود بازنمی گردند و راهبرد تطبیق پذیری را در پیش می گیرند. همچنین Erkip و همکاران (۲۰۱۴) به این نتیجه رسیدند که سیستم تاب آور دارای سطح بالایی از تطبیق پذیری و انعطاف پذیری است و راهبردهای تاب آوری خرده فروشان سنتی، واکنش گرایی است. در نتیجه می توان گفت اگر راهبردها و قابلیت های فضایی در طول زمان انجام و حفظ شوند میزان تاب آوری فضاها ارتقاء می یابد.

۶. نتیجه گیری

در مطالعة حاضر با توجه به هدف تحقيق ابتدا ابعاد زمینهای مطرح و مؤثر بر تداوم حیات فضاها مشخص، سپس قابلیتهای فضایی تأثیرگذار بر موضوع تحقیق از مبحث دیدگاهها و بعد فضایی تابآوری استخراج و چارچوب نظری تحقیق محقق شد و در نمونه موردآزمون کمی و کیفی قرار گرفت. نتایج حاصل از یافتهها نشان داد، از بین عوامل فردی سه عامل سن، سطح تحصیلات و وضعیت اقتصادی بر میزان زمینهگرایی مؤثر است و وضعيت تابآورى بازار تاريخي تبريز براساس مؤلفههاي زمینهای و قابلیتهای فضا در حد مطلوبی قرار دارد که زمینه تاریخی و قابلیت انعطافپذیری در بهترین وضعیت هستند. همچنین یافتهها حاکی از این است، بین مؤلفههای زمینهای و قابلیتهای فضایی و تابآوری ارتباط مستقیم و معناداری وجود دارد و نیز بین زمینهگرایی و تابآوری فضايي از طريق ميانجي گري قابليت فضايي اثر غيرمستقيم و مثبتی برقرار است، در این میان بیشترین میزان تأثیر زمینهگرایی بهصورت غیرمستقیم اتفاق میافتد که زمینه فرهنگی و زیستمحیطی و قابلیت تطبیقپذیری و واکنش پذیری فضا دارای بیشترین تأثیر و زمینه کالبدی و قابلیت انعطافپذیری دارای کمترین تأثیر هستند. در واقع عوامل اولیه زمینهای و واسطهای قابلیت فضایی بهعنوان فاکتورهای تاب آوری فضا استخراج شدهاند. از این رو

محط ثناسي ٤٦ دورهٔ ٤۶ ♦ شمارهٔ ۱ ♦ دیار ۱۳۹۹

وجود مجموعه ارزشهای زمینه و قابلیتهای مذکور به حفظ حیات فضاها منتهی می شود. لذا فضای همخوان با زمینه در گذر زمان از طریق حفظ انسجام معنایی-ادراکی، بصری، عملکردی-فعالیتی و ساختاری خود می تواند به تداوم حیات فضا منجر شود. همچنین رسیدن به تاب آوری که نشانگر تداوم حیات است در نتیجه افزایش ظرفیت مقابله فضا با بحرانها است که از طریق عواملی چون ارتقای قابلیتها و تواناییهای تطبیق پذیری، واکنش پذیری، تغییر پذیری و انعطاف پذیری فضا برای بهبود شرایط موجود تأمین می شود.

از اینرو شناسایی مؤلفههای تداوم حیات فضا می تواند شیوهٔ جدیدی را برای طراحی و ساخت فضاهای جدید تاب آور به منظور ارتقای پایداری و تاب آوری شهری رقم زند. هر چند هدف این تحقیق صرفاً شناسایی علّتها بوده و طرح راهکارهای طراحی در حیطه این تحقیق نیست و تدوین آن مستلزم انجام تحقیق دیگری است. امّا با توجه به نتایج حاصله، می توان این برداشت اولیه را داشت که درنظرگیری شرایط زمینه و بهره گیری از قابلیتها در طول

زمان می تواند در برابر اختلالات احتمالی، برای بهبود و ارتقاء وضعیت تاب آوری فضاها گام مناسبی به شمار آید. از این رو دستاورد پژوهش، ارائه عوامل ارتقای تاب آوری فضا است که می تواند شیوهٔ جدیدی را برای طراحی فضاهای جدید و ارزیابی و تبیین راهبردهای تاب آوری به منظور ارتقای تاب آوری شهری رقم زند.

	يادداشتها
1. Henry Hope Reed	
2. Brolin	
3. Buchanan	
4. Merrill Guinness	
5. Simon Bell	
6. Capon	
7. Uraz Pulhan Ulucay	
8. J. Jokilehto	
9. Aldo Rossi	
10. Dolega	
11. reactivity	
12. adaptability	
13. spontaneous resilience	
14. variability	
15. flexibility	
ودار باکس پلات یا جعبهای) 16. box plot	(نم

منابع

اکبری، ع.، بذرافکن، ک.، تهرانی، ف. و سلطانزاده، ح. ۱۳۹۶. تبیین روش های طراحی زمینهگرایی و منطقهگرایی در معماری ایران (نمونهٔ مطالعاتی: اثرهایی شاخص با دوره های زمانی متفاوت از معماری شهر تهران). فصلنامه مدیریت شهری (۲۸): ۲۲۷–۳۲۲. بحرینی، س.ح. ۱۳۹۳. فرایند طراحی شهری. تهران: دانشگاه تهران. بهزادفر، م. ۱۳۸۴. طراحی شهری در زمینه بررسی موردی بم. فصلنامه آبادی، (۲۹):۲۸–۹۶. برولین، ب.س. ۱۳۸۳. معماری زمینهگرا، سازگاری ساختمانهای جدید با قدیم. ترجمه راضیه رضازاده، تهران: نشر خاک. بال، س. ۱۳۸۶. منظر الگو ادراک و فرایند. ترجمه بهناز امینزاده، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران: نشر خاک. تولایی، ن. ۱۳۸۰. زمینهگرایی در شهرسازی. مجله هنرهای زیبا (۱۰): ۲۴–۹۲. بازتی، عرر، درخشانی، ن. ۱۳۹۴. سنجش نگرش بازاریان نسبت به تابآوری ارزشهای تاریخی فرهنگی در حفاظت از بازار تاریخی تهران. دو فصلنامه مرمت و معماری ایران، ۵(۱۰): ۲۱–۱۹

ايران. ۷(۱۳): ۱۳۵–۱۵۱.

سهیلی، ج.، بحرالعلومی، ز. ۱۳۹۳. زمینهگرایی در معماری. گوهر دانش.

- شاهیزارع، س.، کرمی، ا. و رفیعیان، م. ۱۳۹۸. تجزیه و تحلیل کیفیت سکونت در مجتمعهای مسکونی شهری از طریق مؤلفههای زمینهگرایی (نمونهٔ موردی: شهر اردبیل). محیطشناسی، ۴۵(۳): ۴۱۱–۴۵۱.
 - شفقي، س. ١٣٧٨. نقش بازار در ساختار شهر اسلامي. فصلنامهٔ تحقيقات جغرافيايي. (٥٢ و٥٣): ٣٣-٨٧
- شیرانی، ز.، پرتوی، پ. و بهزادفر، م. ۱۳۹۶. تابآوری فضایی بازارهای تاریخی(موردپژوهی: بازار قیصریه اصفهان). باغ نظر ۱۴(۵۲): ۴۹–۵۸.
- علویزاده، س.ا.، اسلامی، س.غ. و حبیب، ف. ۱۳۹۷. بررسی تأثیر میزان زمینهگرایی بناهای میانافزا بر تداوم حیات بافت تاریخی بازار سنتی ایرانی (نمونه موردی: حریم درجه دو بافت تاریخی بازار سنتی اردبیل). فصلنامهٔ پژوهش،های معماری اسلامی. ۶(۶): ۶۹–۸۵.
- فرزادبهتاش، م.ر.، پیربابایی، م.ت.، کینژاد، م.ع. و آقابابایی، م.ت. ۱۳۹۱. تبیین ابعاد و مؤلفههای تابآوری شهرهای اسلامی. فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی ۱۸(۹): ۱۲۳–۱۲۱.
 - قبادیان، و. ۱۳۸۸. مبانی و مفاهیم در معماری معاصر غرب. تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی.
- قرایی، ف.، مثنوی، م.ر. و حاجیبنده، م. ۱۳۹۶. بسط شاخصهای کلیدی سنجش تابآوری مکانی-فضایی شهری؛ مرور فشرده ادبیات نظری. باغ نظر ۱۹(۵۷): ۱۹–۳۲.
- کارمونا، م.، جان، پ. و چاپمن، د. ۱۳۹۴ب. از سیاست طراحی تا کیفیت طراحی: تدبیر طراحی در استراتژیهای جامعه، چارچوبهای توسعهٔ محلی و برنامههای اجرایی. ترجمه: کامران ذکاوت؛ سپیده کریمیفر و زیبا کاظمی، تهران: انتشارات آذرخش.
- کارمونا، م.، هیت، ت.، تیسدل، ت. و استیون، ت. ۱۳۹۴الف. مکانهای عمومی فضای شهری: ابعاد گوناگون طراحی شهری. ترجمه: فریبا قرائی؛ مهشید شکوهی؛ زهرا اهری و اسماعیل صالحی، چاپ سوم، تهران: انتشارات دانشگاه هنر
- مهدوینژاد، م.ج.، بمانیان، م.ر. و ملایی، م. ۱۳۹۰. فرایند طراحی زمینهگرا– تجربه معماری۸۹– ۱۳۸۸. نقش جهان (۱): ۳۴– ۲۱.
- هاشمپور، پ.، نژادابراهیمی، ا. و یزدانی، ث. ۱۳۹۷. کاربست رویکرد زمینهگرایی در بازآفرینی بافتهای تاریخی (نمونه موردی: میدان صاحبالامر تبریز). مجله معماری و شهر پایدار ۱۶(۱): ۱۰۵–۱۲۶.
- Aitchison, Mathew. 2012. Finding the context in mies. Journal of the Society of Architectural Historians, 22 (2): 186-207

Barata-Salgueiro, T. and Erkip, F. 2014. Retail planning and urban resilience. Cities 36: 107-111.

- Beirao, J. 2011. Generative tools for flexible urban design. Atlantis, 22 (2): 39-41.
- Bernier, Q. and Meinzen-Dick, R. 2014. Resilience and social capital: Intl Food Policy Res Inst.
- Çizgen, G. 2012. Rethinking the role of context and contextualism in architecture and design. Master in Science of Architecture Thesis. Eastern Mediterranean University: Cyprus
- Colburn, L. and Seara, T. 2011. Resilience, vulnerability, adaptive capacity, and social capital. 2nd National Social Indicators Workshop, NOAA Fisheries Service. September.27-29.
- Cumming, G.S. 2011a. Spatial resilience: integrating landscape ecology, resilience, and sustainability. Landscape ecology 2: 899-909.

٤٨ دورهٔ ٤۶ 🔶 شمارهٔ ۱ 🜢

Cumming, G.S. 2011b. Spatial resilience in social-ecological systems: Springer Science & Business Media.

Cumming, G.S. Collier, J. 2005. Change and identity in complex systems. Ecology and society 10(1):1-14.

- Dolega, L, Celińska-Janowicz, D. 2015. Retail resilience: A theoretical framework for understanding town centre dynamics. ARTYKULY 60: 8-31.
- Erkip, F., Kızılgün, Ö., Akinci, G.M. 2014. Retailers' resilience strategies and their impacts on urban spaces in Turkey. Cities 36: 112-120.
- Fernandes, J.R. and Chamusca, P. 2014. Urban policies, planning and retail resilience. Cities 36: 170-177.
- ICHHTO. 2009. Executive summary Tabriz Historical bazaar complex. 1st ed. Geneve: UNESCO
- Kärrholm, M., Nylund, K. and de la Fuente, PP. 2014. Spatial resilience and urban planning: Addressing the interdependence of urban retail areas. Cities 36: 121-130.
- Ozuduru, BH., Varol, C., Ercoskun, O.Y. 2014. Do shopping centers abate the resilience of shopping streets? The co-existence of both shopping venues in Ankara, Turkey. Cities 36: 145-157.
- Simmie, J. and Martin, R. 2010. Editor's choice: The economic resilience of regions: Towards an evolutionary approach. Cambridge Journal of Regions, Economy & Society, 3(1): 27–43.
- Singleton, A., Dolega, L., Riddlesden, D., Longley, P. 2016. Measuring the spatial vulnerability of retail centres to online consumption through a framework of e-resilience. Geoforum 69: 5-18.
- Uraz, T., Pulhan, H. and Ulucay, P., V. O. Ülker (ed.). 2010. Iz birakmis kibrisli turkler. Sempozyumu 5: Ahmet Vural Behaeddin & Ali Atakan, doğu akdeniz üniversitesi yayınları.
- Wilson, G.A., Schermer, M. and Stotten R. 2018. The resilience and vulnerability of remote mountain communities: The case of Vent, Austrian Alps. Land Use Policy71: 372-383.
- Wrigley, N. and Dolega, L. 2011. Resilience, fragility, and adaptation: new evidence on the performance of UK high streets during global economic crisis and its policy implications. Environment and Planning A 43: 2337-2363.